

אגרונום ראשי קימלון

מאת יחיאל בשן

לאחר שיחיאז בשן שזוחר ממחנה ריכוז סובייטי בירכתי הצפון, ונשלח בקבוצה של פליטי פוילין לדרום, נפרד מן השיי-רה, החז נודד ברחבי אסיה המרכזית. לאחר ששמש במקצועות שונים ובתפקידים מגוונים, התגלגל לתחנת נפיונות חקלאית וקבץ תפקיד של אגרונום. לאחר מכן התגייס לצבא אנדרם.

"גמרת כבר את זריעות תפוחי האדמה?" שאל המנהל.
"נשארו עוד 250 הקטר לזריעה."
"מענין מאוד, לפי דו"חיים שהגשתי, נורעו כבר 600 הקטרים תפוחי אדמה."
דברים אלה נפלו עלי כרעם ביום בהיר.

הסתכנתי בעסק בישי. הכל היה ברור: לא שיערתי שהפועלים לא מילאו אף מחצית הנורמה בזמן שרשמתי נורמות מליאות. לא נותר לי, איפוא, אלא להודות בפה מלא, שהגשתי דו"חיים בלתי הולמים את העבודה שבוצעה.

"מדוע עשית זאת?" שאל המנהל בקול שלא בישר טובות.
"בגלל שתי סיבות." עניתי. "בראש וראשונה, אין לי אפשרות פיזית לברר בכל יום בדיוק את עבודות ארבעים איש, נוסף לתפקידי השוטפים. ושנית, הנורמות שנקבעו הלמו אולי ימי שלום. בזמן שהיו סוסים חסונים, ציוד תקין ועובדים בריאים, הפועלים בעלי כושר גופני גוייסו לצבא. הסוסים הטובים אף הם נלקחו על ידי הצבא ואתם רוצים שבתנאים האלה ימלאו מיכסות שלימות?"

היו אלה דברי עזות, שאינם נסבלים בברית-המועצות. למזלי, לא היו למנהל סיכויים למצוא עובד אחר במקומי. לרונני היה עוד בכך, שנחשבתי עדיין לנחמן זר וחוקי הגיוס לא חלו עלי. המנהל לא היה מעוניין, איפוא, בניסוח העניין. שוב יצאתי בשלום מכל העסק. המנהל הטיל עלי לעבד הצעות חדשות בנוגע למיכסות והבטיח לי עוד בכוח אדם לבדיקת הנורמות.

כעבור יומיים הצמיד אלי טורקמני צעיר, תלמיד בית ספר עממי לחקלאות, כאגרונום, לקדשתי את כל זמני לביצוע התכנית. הזריעות היו בכל תוקפן, זרענו תירס, אגוזי שדה, סויה וכל מיני ירקות. כל אימת שבאתי לחסון, לא חדל המחסנאי מלהטיף לי מוסר ולהגבא, שבקרוב אקבר בתחנה ואפילו מצבה לא יעמידו לי, כיון שלא רציתי ליהנות מהזרעים לצרכי עצמי. את הזרעים קבלתי בכמות המלאה והשגחתי בשבע עיניים שינוצלו למטרחה המיועדת. בגלל זה לא רכשתי לי אהדה רבה גם בין העובדים הפשוטים.

החזית תבעה כוחות חדשים ומסאטא הגיוס הקטין את מספר העובדים. טורקמנים גוייסו רק מעט. אבל הרוסים, הטאטארים או האוקראינים גוייסו כולם. העברתי את שני הבחורים שלי מהקולחון אלי לעבודה. אחד הסתדר בתחנת הכוח המקומית ואחד סדרתי כסיס. עם בוא הבחורים האלה השתפר מצבי במקצת. הסיס"ן זכר את הפסוק "לא תחסום שור בדיושו", וגבב בכל יום חלק מהמספוא. בערב בישל דיסה ואם כי היתה ללא כל תבלין, התענגתי עליה כעל המאכל מלכים. המנהל עשה זיסטה והגיש לי שי: שני קילו תפוחי אדמה. הסיס חילק את המתנה ל-20 חלק ובישל אותם ביחד עם השעורה שגבב מהסוסים. בחבור הפיקח לימד את תורת "לא תחסום" גם הפועלים הטורקמנים והוא זכתה להצלחה רבה. הזריעים הבעירו מדורה מקוצים בשעות הבוקר וצלו תפוחי אדמה עד גמר העבודה. הם כיבדו גם אותי. עם כל בליעת תפוח אדמה חזרו אלי קצת מכוחתי ונבואותיו של המחסנאי הופרו קצת.

הזריעות נגמרו. עלי היה להשגיח על עבודת ה"מציפים". גם בטורקמניה אין גשם בשמונת חודשי הקיץ, ואת השדות משקים על ידי הצפה. המנהל הטיל עלי לעבד תכנית עבודה לקראת העונה הקרובה, אולם כל הזמן הוגעתי את מוחי בלי הרף - כיצד להיפטר ממנו. הספקתי כבר לשמוע סיפורים רבים על ה"סיהור" בימי ה"יוזבשצ'ינה". אז נאסרו אגרונומים מצויינים על און בכפס. האשמות היו משור נות ביותר. אחד נאשם בזה שנטע עצים עם צמרות באדמה והזרשים באויר. אחר נאשם בהזרקה יצמית שחפת לפרות החולבות. הסיפורים האלה לא עודדו את מצב רוחי. אולם המנהל אסם את אוניו וסרב לשמוע דבר על שיחורוי מעבודה.

בשעות הפנויות מעבודה, ובעיקר ביום הראשון, נסעתי העירה לבייראם עלי בחיפוש דרכים להחליף את ה"מקצועי". שם גודע לי, על אירגון הצבא הפולני בפקודו של הגנרל גנרס ושכל אלה, שנשלחו לטשהאוו וטורקסקול במרוד נהר אמו דארה, הוחזרו וסופחו ליחידות הצבא הפולני. פניתי לקומיסאר הגיוס בבקשה לשלחני לצבא הפולני, אבל הלה סירב.

גם העבודה בשדות כאגרונום היא מלחמה, הסכיר לי. אולם לא אמרתי נואש. סיכויי היבול בתחנת הניסויים והמיוון הדאינו אותי מאוד. כשהיבול אינו מצליח, מחפשים שיער לעזאזל. מי היה השעיר הפעם - לא קשה היה לנחש.

לבסוף הצלחתי לקבל "ביולטיין" (שיחורר מעבודה) לשלושה ימים. באשכבה, עיר הבירה של טורקמניה, הוקם המטה הראשי לכל אסיה התיכונית של מרכז האספקה לפולנים. שם סידרו גם את עניני הגיוס לצבא הפולני. שמתי את נפשי בכפי ועברתי לאשכבה בלי תעודות, תוך מתן "בקשיש" למנהל הרכבת. הנסיעה ארכה, ברכבת מהירה, 24 שעות. בקושי התחמקתי בתחנת הרכבת באשכבה מפני הבקורת החריפה.

כשהגעתי למשרדי המטה הפולני ציפתה לי אכזבה. הפולנים לא ראו יהודים בעין טובה ושמו מכשולים על רצונם להתגייס. אולם בראש המטה עמדו מכירים ותיקים והוך כמה שעות ציודתי בתעודה, שאני מתגייס לצבא במרכז הגיוס "קרמינה" שבאוזבוקסטן. קבלתי חצי לחם, "קומנדי" רובקה וכתרים נסיעה.

יכולתי לנסוע מאשכבה ישר למקום, אבל רציתי להוכיח הגיונות כלפי מעבידי. חזרתי קודם לתחנת הניסויים. הראיתי למנהל את תעודות הגיוס. הוא רגז, אולם לבסוף איתל לי בחזית הצלחה לא קטנה מוז שהיתה לי בשטח החקלאות ואף נתן פקודה למחסנאי לתת לי קילו אגוזי שדה, פצידה לדרך. יצאתי לקרמינה.

ועוד לא קרה אחרת. ממה אתה בוצה לחיות? מ-220 רובל שלך? הייתי כבר גזע מזמן מרעב אם הייתי רוצה לחיות ממשכורת. הרי זאת היא ההזדמנות האחת במשך השנה לשנות קצת כסף. הבט איר אתה נראה. (פה הוא תחב מראת כיס לעיניו) כמו קיסם יבש. עוד מעט ותחזיר את נשמתך לבורא. ואתה בא עם המצפון המערבי הרקוב שלך. חתום על הקבלה והגד לי כיצד לסדר את החלק שלך. אני מוכן למצוא לך קלוח, שיתן לך מאה אלף רובל בערסם ואולי קצת יותר."

האמת היתה, שבקושי עמדתי על רגלי, אבל סרבתי. אודה ולא איבוש, שלא נקיפת מצפון היתה המניע הראשי ליושרי. ידעתי כבר - ולא רק מסיפדים - שמעבודה לבד קשה לחיות בברית-המועצות. חשתי זה על גופי. אולם קרוב לוודאי שהפתח מפני מחנות העבודה גבר על המצפון. בברית-המועצות מהלך פתגם על מחנות העבודה: "מי שעוד לא היה שם עוד יהיה, ומי שכבר היה - לעולם לא ישכח". והזכרונות היו עוד טריים מדי בזכרוני.

המחסנאי התפרץ בחימה שפוכה: "ובכן קבל אותם כאותם נפשך. אני מקוה, אני לפני גמר הזריעות תהיה פגר!"

למחרת אירעה לי תקלה רצינית.

הוצאתי טונה תפוחי אדמה לזריעות. היה עלי להתחיל בזריעת חלקה מסויימת. לקחתי כעשרה טורקמנים חלקה וצויתי להפוך את האדמה ולזרוע. הטורקמנים הביטו בי בתמהון. הם מילמלו משהו בלשונם, והיססו למלא את פקודתי. הבינותי, שפועלי חודאי, אולם לא היה נאה לי לסגת. החלטתי לעמוד על זכויותי כבעל שררה. צויתי שוב במפניע לחפור. הטוריות ננעצו באדמה ומתוך הרגבים ההפוכים נוצצו נבטים של "גוט". (סוג קטניות, בעל אחוז שומן גבוה וטעמו כאגוזים). לא היה כבר צורך להסכיר לי ששגית. החלקה הזאת נורעה כמספר ימים קודם לכן "גוט" ואני קלקלתי אותה, במקום לזרוע בחלקה הסמוכה. גמרתי את הזריעה. בערב ערכתי את המידוד. ולחזרתי במאוחר. נקראתי באופן דחוף למנהל. במשרדו ישב נציג ה"ג.ק.ר.ד.". פניהם לא בישרו טובות. המנהל לא ענה על ברכתיו וגגש ישר לעיניו.

"שמעתי, שאתה עוסק בחבלה," אמר. לא שאלתי אותו לפרש הדברים. הייתי נראה תמים מדי. הבינותי, שענין השחתת החלקה יגיע לאוני המנהל, אם כי לא פלתי למהירות כזאת. ישבתי ללא הזמנה. הסתכלתי בפניהם במבט ביטול, ובבטחון עצמי עניתי: "אינני יודע איזה בור עץ את תכנית הזריעות. האם לא יודע, שתפוחי אדמה צורכים הרבה מים? האם לא ידוע לכם שתפוחי אדמה אינם סובלים צמחים רכים בקרבם? האם אינכם חושבים, שצמחי תפוחי האדמה החזקים היו מתגייסים את הגוט הרך שבשכנותם. האם היה כדאי לבזבז חלקה חשובה למשך כל העונה רק בגלל זה, שהאגרונום המתכנן לא לקח את התסיבות האלה בחשבון?" "גמרת. הם לא ענו לי, רק התחלשו ביניהם. אחרי שעה קלה הורדתי לי המנהל שאני חפשי ללכת. אבן גזולה מעל לבי. התקרית הזאת נחרתה עמוק בלבי. נוכחתי לדעת כמה קל לחזור למחנות העבודה מבלי להסתכן בגניבה או במעילה אחרת. החלטתי להסתלק כל עוד לא היה מאוחר מדי. הודעתי את החלטתי למנהל. אולם הוא ענה רק בשתי מלים "חכה קצת".

יומיים אחרי התקרית הזאת הייסו לצבא את האגרונום ונתכניתי במקומו. החלו חיים קשים עוד יותר. עלי היה למלא את תפקידי ותפקידי גם יחד.

אליבא דאמת, רצה המנהל להקל עלי במקצת. הייתי רשאי להשתמש בסוסו הגזועי ולא ללכת בגרל מרחקים גדולים יום יום. כשרכבתי על הסוס בפעם הראשונה, נעצתי עקבי בבטנו והוא דהר כחץ מקשת. זינק על גבי משולם, שזדמנו בדרך. אבדתי לבסוף את השליטה עליו. הסוס הרגיש מיד, שרוכבו אינו פרש-מומחה וחזר לארוחה. כל מאבצי הרוציאו שוב לדרך עלו בתוהו. קבלתי, כתחליף, חמור. אולם החמור רבץ מדי ליד הפתח ולא הועילו מכות בטוריה, בשרשרת ברזל. הוא לא זע. לא ידעתי את סוד הפלפול. ייש להכניסו במקום צנוע בגופו. נאלצתי שוב לעשות את המרחקים הגדולים בגלל.

אולם ככל שהתאמצתי, לא הספקתי, מבחינה פיזית, למלא את תפקידי. כיצד יכולתי למדוד בכל יום את הנורמות? המנהל אסם את אוניו לתלונות.

שעת מלחמה, אני בצקרה. לא היתה לי ברייה אלא לרשום לכל אחד את הנורמות לפי מיטב דמיוני. השתולתי לא לעשוק את הפועלים וכולם מילאו את הנורמות ואף למעלה מזה.

עבר שבוע ונקראתי שוב באופן דחוף למנהל. על ידו ישב הפעם מנהל החשבונות הראשי. המנהל נראה מרוגז מאוד. לא ידעתי מהו העניין. הם ניגשו ונראה כעוס מאד. "אני כבר עובד כאן 15 שנים צרוסת

חיש מהר היה עלי להתחרט על שעובתי את הקולחון הטורקמני.

תנאי הדיור היו טובים לאין ערוך בתחנת הניסויים והמיוון מאשר בקולחון "אורק איציקי". משום מה נסגר המוסד לטיפול בחינוקות והמנהל הרשה לי לגור בו. בחודשי שהשתרע על מאה וארבעים מטרים מרובעים עמדו כארבעים מיטות ברזל חשופות. מנהל המשק הביא לי כמה קרשים, ששימשו לי "מזון". תנור ברזל במרכז החדר השלים את הריהוט.

ביום הראשון לעבודה הודרכתי על ידי האגרונום הראשי. בערב היה עלי לערוך את תכנית העבודה למחר. העבודה התחילה בשבע בבוקר, אבל כבר בשש הייתי מחוייב להיות במשרד המנהלה ולהשלים את הסידורים לקראת יציאת הפועלים לעבודה.

תחנת הניסויים והמיוון השתרעה על שטח של חמש מאות הקטרים אדמה (כחמשת אלפים דונאם) השטח הזה חולק ל-50 חלקות שסומנו לפי מספרים סידוריים, אולם את המפה לא ראיתי מעודי. העובדים המקומיים ידעו את החלקות על פה ועלי היה לנחש את מקום הימצאן.

היתה זאת עונת החריש. בתחנה נמצאו טרקטור אחד וכמה עשרות סוסים, שנפסלו לצרכי הצבא. הציוד החקלאי היה זקוק לתיקונים יסודיים. רוב הפועלים המקצועיים גוייסו למלחמה ועלי הוטל לסדר את העבודה לפי צרכי שעת חירום.

אחרי שולחי את הפועלים לעבודה, היה עלי לבקר בכל המקומות ולזרז את העובדים. בחמש אחר-צ נגמרה העבודה והפועלים הלכו הביתה. אולם אני עוד הוצרכתי, אחרי העבודה, למדוד את השטחים שעובדו ולרשום לכל אחד את הנורמה שמילא. לאחר לשם כך היה עלי להכין דו"ח עבור מחלקת החשבונות. רק בחצות שכנתי לישון. אחרי יום כזה נעמתי לי מאד אפילו הקרשים קשים.

ב"סובחוו", בניגוד ל"קולחון", נחים יום אחד בשבוע מעבודה ומקבלים גם משכורת חדשה. עבור עובדי תפקידי כ"אגרונום" קיבלתי מאתם ועשרים רובל לחודש (נעליים בשוק החפשי עלה כאלפיים רובל הזוג). מנת המזון שלי הורכבה מ-300 גרם לחם ליום ו"מרק" (קרי: מים שבושלו בהם ירקות רקובים). נורמת הלחם לפקידים בברית המועצות היתה אמנם 400 גרם ליום, אבל לעובדים חקלאיים הוקטנה המנה.

אין תימה שהתחרטתי על עובי את הקולחון. העבודה היתה מפרכת והתוונה גרועה ביותר. לעובדי התחנה התחייקם היתה חלקת אדמה בת דונאם וחצי. (לעובדי קולחון מקצים חלקה בת שני דונאם וחצי). כמעט לכל אחד מהם היתה פרה חולבת. החלקה הפרטית הקטנה נתנה יכול גדול חמשת מונים מאשר האדמה המשותפת. הם יכלו להסתפק גם בתשלום הצנוע וגם כמנת הלחם הקטנה. אולם לי לא היו כל מקורות צדדיים להשלמת תזונתי. חשתי איפוא, שאם לא תבוא עזרה בלתי צפויה, לא אחזיק מעמד זמן רב. תוך תקופה קצרה ביותר אבדתי כ-30 אחוז ממשקלי.

עברו כשלושה שבועות והחלו הזריעות. האגרונום הראשי ערך את תכנית הזריעה לפי הנורמות מלמעלה ועלי הוטל להוציאה לפועל. בעיני הטורקמנים הייתי אמנם אגרונום חשוב, אולם סמכתי בעיקר על ניסיונם הרב והנחתי להם לעשות כרצונם. בכל יום ראשון בשבוע ישבתי שעות ארוכות על ספרי המדע של האגרונום האמריקאי חיליאמס, שהלכותיו היא "מותר משה" בעיני הטובייטים, אבל לא הצלחתי ללמוד הרבה.

לפי התכנית היה עלי לזרוע 50 הקטרים תפוחי אדמה. לצורך זה הוקצו 12 טונות זרעי תפוחי אדמה. החלקות לזריעה הוכשרו ועלי היה לקבל את הזרעים מידי המחסנאי. קיבלתי תעודה מתאימה מהמנהלה ובערב נכנסתי למחסן על מנת להסדיר את אופן הזרעים. המחסנאי הביט בתעודה ושאלני כיצד אני רוצה לקבל את שלוש טונות הזרעים שלי. לא הבינותי מה הוא סח. הסברתי לו, שעלי לזרוע 50 הקטרים תפוחי אדמה. לשם כך דרושים 12 טונות זרעים. קייתי לבצע את התכנית תוך שבועיים. רציתי איפוא להסתדר בקבלת מיכסה מסויימת בכל יום. המחסנאי לטש עלי עיני עגל.

אני עובד נפתי היום מהירות, אמר המחסנאי בכעס. אני כבר עובד פה כחמש עשרה שנה ויודע מהו פשר "זריעה". אני רק שואל כיצד אתה רוצה לקבל את שלוש הטונות "שלך"? שוב לא הבינותי את פשר הדברים.

"שכחתי שאתה ירוק אצלנו", המשיך המחסנאי וחיוך ערמוני נראה על פניו. "ובכן הענין הוא פשוט מאוד: אצלנו זורעים רק החצי ממה שמחשבים. תחנתם איפוא על קבלת שתיים עשרה טונות תפוחי אדמה. תורע את החצי, כרגיל. את המחצית השנייה נחלק בינינו שווה כשוה. שלוש טונות לך ושלוש טונות לי." המיפנה הונה הדהים אותי. לא עלה על דעתי, שאפשר לפנות בהצעה כזאת למישהו זר לגמרי. הרי לא היתה זאת רק גניבה פשוטה, כי אם גם חבלה רצינית במשק. העמדתי פנים כאילו דבריו לא נאמרו ברצינות ושאלתי שוב כיצד אוכל לקבל את תפוחי האדמה לזריעות.

המחסנאי היה עתה כעוס מאד. "שמע, חבר", צעק, "אני כבר עובד כאן 15 שנים צרוסת